

ЧИТАВ ЖИВОТ НЕ МОЖЕ ДА СЕ ПРЕВЕЗЕ ИСТИМ ПРОЗНИМ ВЕЗОМ

Разговор са Славком Лебединским, приповедачем, романописцем, сатиричаром, преводиоцем, критичаром.

Друже Лебедински, уређивали сте „Видике“ у којима је седамдесетих година проза Милисави Савића, Видосави Стевановића, Вишњића и др. унела значајне новине у српску књижевност.

Које место припада Видицима у афирмацији такве литературе и које обележје, по Вама, носи та проза?

У време мог рада у Видицима, кад сам уређивао прозу, много се тога урадило. И данас се сећам тог собичка у поткровљу до којег се долазило дворишним балконом, зидова који су понекад одмењивали хартију, наслага рукописа и позајмљених драва које су гореле до прстију. Запричаш се и не примећујеш да ти је догорело до прстију. У Видицима се ноћило, галамило и прецртавало, а и писало. Дошљаци у Београд са станице су тражили редакцију, упадали са својим рукописима, посланим испод веша, и чекали да се и њихово ишчита. Та адреса у Кнез Михајловој за њих је била јемство, а бројеви Видика које су читали и потврда да им је добро кренула оловка.

Једно могуће виђење стварности чини се да је тад почело. Била је то реплика на тадашње поимање прозе, која је била одвећ угледачка, умудрена, нацифрана филозофским пудером а бавила се и експериментисањем. И онда кад су се појавили први прозни комади, гракнули су против ње. Терало се све до суда.

Било је и младалачких залетања, не кажем, али чини се да се није стидела свог народног језика, није либила чињеница, није се пренемагала као удавача са Филозофског. Натурализам се ту дружио са романтичарским истеривањем свега, до краја. Извесне животне чињенице и ситуације можда су изгледале тада и драстично, али како

је и могуће другачије дати живот који није улепшан и који није изашао из шминкернице.

Па ето, у том прозном таласу су често и потом налазили и оног што нема. Чињеница је да је дошло до обнове неких елемената, заборављених у прози. Па ни елементи фантастике му нису били страни. У првом налету то је и те како изгледало препороџачки, пленило је својим сјајем.

Колико се у тим покушајима успело и да ли се стало у односу на седамдесете године, када таква проза долази у моду, није на мени да судим. Књиге се, уосталом, и даље исписују, и још увек у себи носе спасоносног превратничког штофа.

ПОРБА
ОКТОБРА

Припадате таласу нове, модерне прозе. Па ипак, натурализам често надграђујете поетским виђењем света и хумором. Указује ли то на чињеницу да је савремена проза врло разноводна у изразу?

Мени начин казивања те прозе није до краја близак. Било је ту и огољености, разметљивог егзибиционизма, натрпавања речи и површности. Само да је ударна игла била уперена на ту неживљачку прозу, и то је тачно, а било је и крајње време.

Само ни онда, као ни данас, нисам за сужавање и одбацивање свег што је од користи за прозно казивање, једностраности су увек штетне. Писац не може да дозволи да га водају и подмећу му оно што би он овако или онако исписао. Зато и нема ништа на готово. Не може читав живот да се превезе истим прозним везом. Јер у сваком прозном везу има и невидљивих чворова, забележака покрета руке који, колико год невидљиви, морају да буду у видокругу свега онога што желимо да изнесемо без остатка и устезања.

Ја уносим у све што радим смехотворство, покушавам да омекшам грубе ивице и рубове живљења управо смешкама. Не чиним то по сваку цену, него за пристојну — људског живота који ми је поверен, рецимо, у причи. То није исмејавање, ни подсмех, већ смешак што се искрада, макар са ивице уста. Јер, рецимо, трагично се среће са смехом и том племенитом путањом настоји да дође до језгра живота, да стабло живота одслика верно, не служећи се само веризмом и не преписујући из свакодневице више него што тај живот може у својој величанственој скромности да понуди.

Ваши јунаци су најчешће притиснути животом, без могућности да му се одупру, да у њему пронађу оно што називамо обичном људском срећом. Условљава ли то помало песимистички тон вашег казивања?

Многе околности се у животу уроте против човека и не дају му да пређе свој пут, развлаче га као ветар пласт сена. Тога се — неки моји јунаци из „Балдахина“ и,

сигурно, Станојло Попадић из „Касних ораха“ — не прибојавају, носе се како умеју и одолевају, па макар то скупо коштало. Много се тога у животу не исплати, а човек плаћа цену за оно до чега држи и што га крепи, у дањима.

Да ли је то оптимизам, да ли песимизам, ја не знам. Нека га проналазе они који себе сматрају позваним. Упркос свему, ни гавран није тако црн каквим га представљају.

Људи, а у то сам се имао прилике уверити, увек пронађу у животу срећну околност, срећу у несрећи, монету коју ће исјајити тако да изгледа као сунце што сјаји одоздо, са земље, као пара загуљена на ћуприји. Јер, ето, човек је можда и ћуприја, а као што вели народна пословица — ако си већ ћуприја, зато преко тебе сви газе. У овом случају зависи како ко схвати ту поуку: неко да је тиме прегажен, а други опет, види себе као мост преко којег се вазда свет спаја, и времена.

Тачно је да у мојим причама, а и роману, људи живе помало са стране, да су одбачени, на периферији, али зар се одсјаји не виде покаткад боље са периферије него из непосредне близине, где вас и неважно заблесне. Отуда и та мисао да је сваки човек тај замишљени центар васељење и све се окреће око њега, без тога он не би обишао ни своју путању.

Иако су моји јунаци у „Балдахину“, а такође и они из „Кошуље са адресама“, у прилици да свој мали — велики живот проживе неприметно, они су ипак људи који носе оно што им је натоварено без роптања, са мало киселине. Мале несреће, такозване, за њих су космичке. Они за мене нису на периферији све док не почну да осећају своју људскост као зид о који не могу да се ослоне.

Многи критичари истичу да сте настављач тзв. београдске прозе и да врло успешно користите београдски идиом. Многа дела савремене прозе такође су локалистичка. Обогаћује ли та локална боја реализам, или је то можда један од начина да се кроз локално изразе универзалне вредности?

Београд је велеград, који и те како добро препознају и сви други, који немају у своје легитимације уписан стални боравак. Ако је распоред пијаца, крчми, породилишта, робних кућа другачији него у другом граду, то још не смета да се човек у њему осећа као код куће. Човек се у животу неће изгубити догод га не збуњују ствари које су просте као чорбасти пасуљ у крчми Ариље, преко пута Цветне пијаце, или лепе као вино на свадби. А да би се много ствари схватило, није потребно да се човек кеша за трамвај који иде у Рузвелтову, на Ново гробље, и онако ће доћи по њега. А човек и више да би рекао преко, да би прекорачио тамо где му не дају да стане целом ногом.

ТОРГА
ОКТОБРА

Па и тај београдски идиом, који помињете. Људи се њиме служе. Међутим, истине које они казују заједничке су за све, чак и за оне који се служе другим језиком, нама страним, зато што им је заједничка јака нит живота којим опшивају јастук да би на њему немирно спавали, или отворених очију примили све оно што непоновљиво и само једанпут у животу бива, јер другог, горег или бољег, свеједно, немају. Они нису људи из бајке, на њих се и не лепе бајке. То је та тежина живота која не успева да претегне над њиховим смислом, а казљка се, може и језичак, отима трагикомичности.

Ваша и уопште дела модерне прозе је тешко поуздано сврстати у одређени књижевни род. Сматрате ли да укљупљавање у одређене форме спутава писца?

Литература не сме да се служи никаквим калупима. Кад год је то чинила, увек је то радила против своје природе. Нисам успео ни све да попамтим шта су критичари у стању да смисле. Уосталом, нека то и буде њихов посао. И шта онда ако се спомене неком аутору да ратује са жанром? С многима стварима он мора да зарати, уколико не мисли да изневери судбину која му је поверена.

Он прихвата животни изазов, животну понуду без страха и њему је тог часа све дато и све ускраћено. Он је тад у чину. Ако успе, зар му није свеједно у који ће га жанр гурнути неки критичар. Да ли је важно да је прича изведена до краја, или да служи облику који јој не приања?

За мене ту нема јаке дилеме. Ето, рецимо, „Касне орахе” једни проглашавају романом, а други прекрштавају у монодраму. Исповест Станојла Попадића може и да се назове монороманом. За мене је то питање неважно. Драго ми је што је Попадић ушетао у живот, што ме многи уверавају да га знају. Он прича свој живот, али и једно време. Он је померени центар света, али се све ипак окреће око њега. Истискују га, али се он бори за сваки педаљ, искушава своју трагичност и коначност, јури своје касне орахе. Оно што му се дешава је невероватно до бола, трагично и смешно. То је судбина старости коју ћемо делити и искусити.

Занимљиво је да волите да „продискутујете” са књижевним величинама, на пример Балзаком или Лазом Лазаревићем. Јесу ли то личне склоности и колико се модерна књижевност ослања на традицију?

У овој првој књизи, „Познаник Исак Бељ”, могли сте да видите и Балзака, који на себи искушава људску судбину, односно комедију. Или опет Исака Беља, дабоме Бабела, по њему је насловљена збирка, који својом неуморном причом успева да превари и смрт. Приповедање има упоришну тачку у вечности. Драго ми је што су они при-

стали да буду моје личности, имао сам шта од њих да научим и пре него што су ушли у моју причу и раскоми-тили се као да су у њој одувек и били.

У приповеци „Први пут с мајком на јутрење” ја сам, на изванредан начин, а без икаквог права, дописао Лазаревићеву приповетку, из школске читанке. То да немам права, чуо сам од неких профана. Ослонио сам се на једно велико реалистичко искуство, на здраву жицу наше књижевности — зар то није негирање прича да се традиција брзо кида у модерној прози.

Постоји ли данас криза књиге, односно криза читалаца?

ПОВЕЉА
ОКТОБРА

Мало чинимо за читаоце, а онда се чудимо што се одбија од књиге, прелази у супротан табор, нечитаче. Зар се једно време писци нису гордили да их нико не разуме? Без читалаца су се осећали већи и јачи.

Дабоме да је заблуда. Знам књиге које су у стању да растерају и оно мало оданика писане речи. Или опет, ма колико да је добра тешко успева да дође до оног коме је намењена. Нема књижара, нити прилике да на себе скрене пажњу. Издавачи, такође, кумују том упрошћавању вредних дела.

Али, ипак није све тако црно. Поједина издања бележе и лепе тираже, као што су дела Б. Михаиловића, А. Тишме, М. Булатовића, Б. Пекића и других. Оне и враћају поверење у писану реч, успевају да се домогну читалачке оазе. И зашто би се стидели читаоца, када се они поносе добрим делом и спремни су да му поклоне поверење и више пута?

Разговор водила: Драгана Тинсаревић